

Ана Миљковац

Тијана Булатовић

ЛИКОВНА КУЛТУРА

за други разред основне школе
ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ

Завод за уџбенике и наставна средства
ПОДГОРИЦА, 2020.

мр Ана Миљковац Тијана Булатовић

ЛИКОВНА КУЛТУРА

за други разред основне школе
ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ

<i>Издавач</i>	Завод за уџбенике и наставна средства – Подгорица
<i>За издавача</i>	Павле Горановић, директор
<i>Главни уредник</i>	Радуле Нововић
<i>Одговорни уредник</i>	Лазо Лековић
<i>Уредница</i>	Биљана Мирановић
<i>Рецензенти</i>	др Александар Чиликов мр Ненад Шошкић Божидарка Нововић Бранка Мартиновић Зорица Минић
<i>Лектура</i>	Предраг Николић
<i>Коректура</i>	Александра Терзић, Јасмина Радуновић
<i>Графичко обликовање</i>	Слађана Бајић-Богдановић
<i>Фотографије</i>	Ауторке
<i>Техничка уредница</i>	Дајана Вукчевић

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978–86–303–1592–3
COBISS. CG–ID 18409232

Национални савјет за образовање, Рјешењем број 16-3452 од 30. 6. 2011. године,
одобрио је овај уџбенички комплет за употребу у основној школи.

Copyright © Завод за уџбенике и наставна средства – Подгорица, 2020.

САДРЖАЈ

Увод	5
ЦРТАЊЕ	
1. Врсте линија (два часа)	7
СЛИКАЊЕ	
2. Сликарски материјали и средства (два часа)	10
ГРАФИКА	
3. Једноставне графичке технике, израда и штампање шаблона (четири часа)	14
ЕСТЕТСКО УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА	
4. Спољашњи простор (четири часа)	18
СЛИКАЊЕ	
5. Чисте и мијешане боје, оријентација на сликарској површини (два часа)	21
ЦРТАЊЕ	
6. Течни цртачки материјали и средства која се користе при раду с њима (четири часа)	24
ВАЈАЊЕ	
7. Савитљиви вајарски материјали (два часа)	29
ЕСТЕТСКО УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА	
8. Простор за боравак (четири часа)	33
ГРАФИКА	
9. Монотипија (два часа)	37
ВАЈАЊЕ	
10. Једнакомјерно низање облика (два часа)	40
СЛИКАЊЕ	
11. Сликарски материјали и средства (два часа)	44
ЦРТАЊЕ	
12. Линије нацртане слободном руком и помоћним средствима (два часа)	47
Литература	52

УВОД

Поштовани наставници и наставнице разредне наставе, у жељи да вам помогнемо приликом реализације наставе ликовне културе и олакшамо пут до тражења идеја припремиле смо овај Приручник.

Приручник је, уз Уџбеник за други разред основне школе аутора Жељка Ђуричковића и Бранке Радовић, дио комплета за овај разред. Стога се и у неким сценаријима наводи које вјежбе из Уџбеника треба претходно урадити.

У формалном и суштинском смислу, овај Приручник ослања се на Приручник за први разред основне школе. Формално, мислимо да је писање у виду сценарија за час добар начин и директно упућује наставнике како могу изводити наставу. Суштински, сматрамо да активности ученика треба јако везати за Трећи стадијум ђечијег ликовног изражавања који траје од шесте до девете године (по неким ауторима до 11), и с правом сматра се „златним добом ђечијег ликовног изражавања“. У Приручнику за први разред ова веза није могла бити толико јака јер у доби од 6 година нека ђеца су се још задржала на Другом стадијуму (Стадијум развијене шеме). У доби од седам година већина ђеце ушла је у Трећи стадијум што се види кроз: изузетну заинтересованост за ликовно изражавање, већу моторичку спретност у односу на ранији период и појачану способност да се баве синтезом, анализом, генерализацијом, поређењем, и другим интелектуалним операцијама.

Приручник садржи дванаест сценарија за извођење наставе.

Сваки сценарио садржи: исходе, појмове, корелацију и ликовна средства, приказане шематски, на почетку.

Осим наведеног, сценарио садржи и сљедеће дијелове:

- a) Уводне напомене
- b) Мотивација
- c) Истраживање
- d) Активности
- e) Вредновање

У *Уводним напоменама*, наводи се шта ученик/ученица овог узраста може да уради на задату тему, као и које вјежбе из уџбеника треба претходно урадити. У циљу јасније комуникације с наставником/наставницом сматрале смо да у већини *Уводних напомена* треба истаћи зашто се задаје одређена тема у односу на постављени циљ у склопу Плана за II разред. На примјер, ако знамо да се у поменутом Трећем стадијуму ђеца занимају за цртање људских фигура које имају карактеристике пола и занимања онда при вјежби поступног попуњавања од цјелине ка детаљу (Програм: Поступак цртања цртежа) треба задати јасну тему: Стјуардеса, Оџачар, Кловн, Балерина... Ученици у овом узрасту цртају оно што знају, а не оно што виде (интелектуални реализам) па саме теме треба да дјелују подстицајно јер **развојно** добијају на: јаснијем испољавању пасивног знања, активирању многих менталних функција (и њиховом развоју), активирању мисаоних функција кроз проналажење самосталних рјешавања проблема (и средстава којима може доћи до тих рјешења), даљем развоју креативног мишљења, развоју спонтане и ненамјерне до намјерне пажње, развоју маште посебно стваралачке.

У дијелу *Мотивација*, нуде се могућности мотивисања за рад. Ово је веома важан дио часа, јер од добре мотивације зависи и успјешност часа. Осим мотивације за рад на часу, ученике би било добро мотивисати и кроз: изложбе ђечијих радова, међусобне посјете унутар и ван школе, посјете музејима, галеријама, атељеима умјетника и сл.

Истраживање или експериментисање је фаза у којој ученици испробавају различите материјале и подлоге за рад. Играјући се бојама, различитим врстама папира, глином и сл., долазе до нових сазнања која стимулативно дјелују на њих и утичу на одвијање активности које слиједе.

У *Активностима* се јасно приказује редосљед онога што ученици треба да ураде на часу. Поред тога, дају се упутства за постизање индивидуалног ликовног изражавања код ученика. Нпр. ученици самостално бирају боје које ће мијешати, какво цвијеће ће насликати... Веома је важно не гушити њихову индивидуалност и не спутавати машту захтјевима да прецртавају одређене моделе или упоређивати радове ученика/ученица у фази израде...; пружити им помоћ ако не разумију како да користе материјале и средства, када се не оријентишу најбоље у простору и слично.

Посљедња фаза је *Вредновање*. У овој фази излажу се радови. Ученици описују шта и како су стварали (цртали, сликали, отискивали, вајали...). У приручнику је јасно назначено, на шта треба ставити акценат за сваки сценарио посебно. То зависи од циља који се обрађује на часу, као и од избора ликовних средстава и техника.

Сваки корак је поткријепљен фотографијама, насталим током пробног извођења предложених сценарија. У томе су нам помогли ученици одјељења II 4 Основне школе „Сутјеска“ из Подгорице. Овом приликом им се захваљујемо на раду.

Поштовани наставници/наставнице, надамо се да ће вам овај приручник бити од помоћи и да ћете заједно с вашим ученицима/ученицама уживати приликом реализације предложених сценарија. Желимо вам успјешан рад!

Ауторке

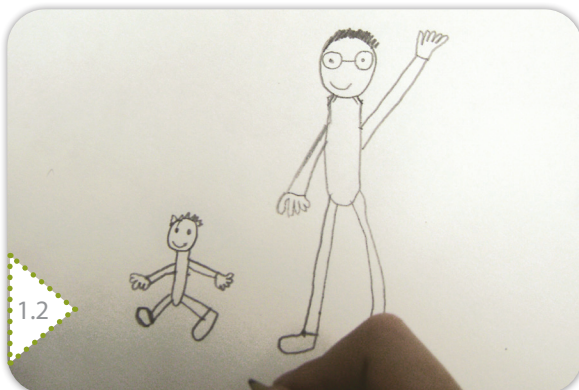
1. Врсте линија (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препозна карактеристике затворене и отворене линије – самостално изведе цртеж користећи различите линије
Појмови:	линија и тачка
Корелација:	Физичко васпитање
Ликовна средства:	креде, црна или бијела

Уводне напомене:

Потребно је да су ученици већ радили вјежбу која се у уџбенику налази на страни 9. На тај начин ће знати да препознају различите линије: отворене, затворене, криве, праве, изломљене. Сљедећи корак је објашњавање тих различитости, описивање карактеристика затворених и отворених линија.

Ученици овог узраста с великим интересовањем прилазе цртању људске фигуре. Фигура се богати додавањем врата који се сада јасно одваја од трупа, затим особеностима узраста, пола, занимања (1.1, 1.2, 1.3, 1.4).

Располажући бољом моториком, отвара им се могућност цртања већег броја детаља. Код дјевојчица је на примјер, уочљива велика пажња коју поклањају цртању одјеће, накита, фризура (1.5).

Због тога је и за очекивати да је тема *Моја породица* добар избор јер, осим разлога емотивне природе, подразумејева цртање већег броја фигура различите доби, пола, одјеће (1.6).

Истраживање:

Игра пантомиме. Ученик или ученица линијама у ваздуху описује облике: сунце, кућу, палму, слова од којих може да се састави име или појам (1.7). Остали препознају облике и именују линије којима су облици представљени. Кроз ову игру, ученици ће моћи да обнове, примијене и сажму своја знања о врстама линија.

Мотивација:

Наставник/наставница обавјештава ученике да ће цртати на тему *Моја породица* употребљавајући врсте линија које су препознали кроз игру пантомиме. Набраја их: отворене, затворене, изломљене, криве, праве.

Активности:

Ученици цртају на задату тему, оловком на храпавој страни папира.

Вредновање:

Ученици излажу радове лијепећи их на таблу или качећи их за конач, затегнут поред зида или табле (1.8 и 1.9). Наставник/наставница подстиче ученике да објашњавају којим врстама линија су остварили свој рад. Уз разговор се описује шта се све може нацртати затвореном, а шта отвореном, кривом или правом линијом, шта изломљеном.

2. Сликарски материјали и средства (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препозна и именује основне сликарске материјале и средства – разликује тврде и течне сликарске материјале – изведе сликарски рад користећи тврде и течне сликарске материјале
Појмови:	линија и тачка
Корелација:	Физичко васпитање
Ликовна средства:	креде, црна или бијела

Уводне напомене:

Пожељно је овај час организовати послије часа цртања, којем је циљ био апсолвирање врста линија, зато јер је сликарска техника која слиједи првобитно била цртачка, па је и задржала линију као један од начина изражавања (2.1).

2.1

Истраживање:

Наставник/наставница набраја тврде сликарске материјале и показује паковања сувог пастела, воштаног пастела и колаж папира. Разговарати с ученицима о разликама при коришћењу течних и сувих сликарских материјала. Подстаћи их да опишу стечена искуства у раду с колажом и воштаним пастелом, затим демонстрира технику сувог пастела. Објаснити ученицима да ова техника обједињује цртеж и слику, јер се истовремено користе линија и боја. Искрпно објаснити технике показујући све могућности линијског изражавања и попуњавања површина. Информисати да се пастелни штапићи могу ломити, али се настављају користити и тада. Објаснити коришћење пастела плошно, тако да он оставља широк траг. Даје инструкције да се прво наносе свјетлије, а касније тамније нијансе.

На малим папирима испред себе, ученици експериментишу с материјалом испробавајући његове могућности (2.2. и 2.3). Они уочавају да се, када јаче притисну, боја боље везује за подлогу. При слабијем додиру, она дјелује њежније, али и лакше склизне с површине папира. Тако развијају смисао за везу између бојеног слоја и подлоге.

Мотивација:

Као илустрација служи репродукција Дегаових балерина (2.4). Наставник/наставница о умјетнику укратко, може рећи да је француски сликар који је често сликао пастелима. Показујући слику скреће пажњу на потезе типичне за ову технику и на могућност да се не прекрива цијела површина подлоге (папира).

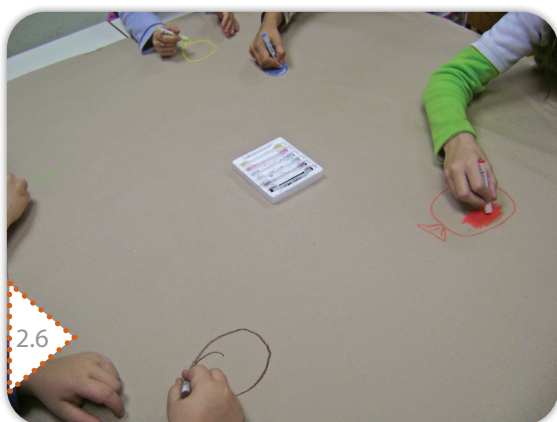
Затим најављује тему – *Славим рођендан*. Разговара се о особеностима овог догађаја: торти, балонима, пиштаљкама, испољавања радости игром, пјесмом...

Активност:

Може се организовати рад велике групе ученика на једном широко развученом папиру за паковање или неколико група, од по пет или шест ученика, на папирима формата хамера (2.5). Они могу бити и разнобојни тон-папири.

Ученици почињу да изражавајући се линијама и бојама и сликајући пастелима (2.6. и 2.7), полако попуњавају сликарску површину (2.8, 2.9, 2.10 и 2.11).

2.10

2.11

Важно је да ученици, уз помоћ наставника/наставнице, на крају фиксирају радове (2.12).

2.12

Вредновање:

Ученици посматрају рад (радове) и разговарају о оствареном. Наставник/наставница поставља питање да ли могу да замисле исте радове урађене темпером, акварелом или неким другим течним сликарским материјалом. Како би они тада изгледали? Подстиче их да показују дјелове радова код којих се јасно виде карактеристике материјала који су користили.

3. Једноставне графичке технике, израда и штампање шаблона (четири часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – изведе отисак печатима и шаблонима – осмисли и обликује шаблоне за отискивање
Појмови:	штампање, отисак, печат
Корелација:	Природа и друштво: живи свијет
Ликовна средства:	темпере, глицерин, сунђер, селотејп, виљушке, заштите за клупу, крпице, папири из блока

Уводне напомене:

Ова вјежба може се радити после вјебне из Уџбеника, страна 28 и 29, јер проширује употребу различитих материјала, доприноси оспособљавању ученика за самостално израђивање печата, као и развоју смисла за ред и чистоћу при раду. Ради се спорије, па је потребно да наставник/наставница мијеша темперу с малом количином глицерина (2–3 капи) да би се боја спорије сушила.

У овој вјежби, осим виљушке, за штампу могу се користити дјелови разних предмета: дно чаше, обли врх кашике... Тако ученици могу, тражећи сличност између већ готовог облика и облика који треба да остане на папиру као отисак, долазити до богатих креативних рјешења.

Истраживање:

Ученици, уз подстрек наставника/наставнице, пробају отискивање закривљеног дијела виљушке, умоченог у боју (3.1). Затим пробају, отискивањем из једног центра да формирају „главу“ маслачка (3.2).

Касније, приликом разговора о чистоћи отиска, наставник/наставница напомиње да би боју могли да наносе четкицом на закривљени дио виљушке (3.3). Ученици експериментишу користећи нове поступке.

Наставник/наставница пита ученике/ученице на који начин би могли направити пужа, користећи се искиданим тракама сунђера и уз помоћ селотејпа. Даје им довољно времена да размисле, и полако их води до рјешења.

3.3

Мотивација:

Задатак може бити прављење позивница за рођендан, честитка за Нову годину, разгледница... Тема је *Маслачак и пужићи*. Маслачак се формира отискивањем виљушке (3.4), његова стабљика од танког сунђера (3.5), листови од изрезаног картона (3.6), пужева кућица од спирално увијеног сунђера (3.7), а његово тијело може се резати такође од картона (3.8).

На крају, ученици могу додати пужеве трагове штампалући ситно изрезане траке сунђера.

3.4

3.5

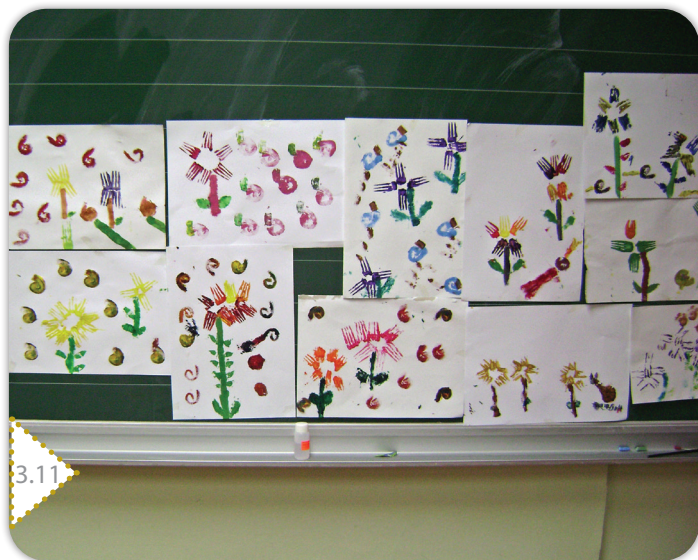
Активност:

Наносећи боју на закривљени дио виљушке и штампајући га централно симетрично, ученици формирају маслачке. Затим праве форме пужеве кућице, тијела и лишћа и штампају самостално организујући ликовни простор (3.9. и 3.10). На крају, ситним комадићима сунђера могу одштампати пужеве трагове.

Вредновање:

По завршетку штампања ученици уз помоћ наставника/наставнице излажу радове у висини својих очију (3.11). Затим разговарају о урађеном: шта су били печати, какви отисци се добијају њиховим штампањем (3.12. и 3.13). Ученици објашњавају поступке којима су остварили своје радове. Вреднује се општи естетски утисак као и истрајност и уредност при раду.

4. Спољашњи простор (четири часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препознаје спољашњи простор – препознаје унутрашњи простор
Појмови:	простор, спољашњи простор
Корелација:	Природа и друштво: друштвени и географски објекти
Ликовна средства:	ситна картонска амбалажа: кутијице за парфеме, шибице..., роле од тоалет-папира и папирних убруса, љепило за папир и селотејп, картон већих димензија, темпере, четкице, заштита за клупу, крпице

Уводне напомене:

Вјежбу урадити послје вјежби из Уџбеника са 40. и 42. стране. Неђељу дана прије активности, обавијестити ученике да припреме и донесу за овај час ситнију амбалажу, љепило, темпере и четкице, траке које служе за изолацију жица за струју.

Пошто је тема везана за урбану средину, ученици који живе и уче на селу могу радити на тему *Улица у граду у ком сам био/била* или *Познати трг*. Наставник/наставница треба да осмисли мотивацију у односу на сазнања која су од градских средине позната ученицима.

Мотивација:

Тема је *Од куће до школе – од школе до куће*. Ученици описују улицу којом иду од куће до школе. Набрајају објекте који се налазе у улици. Разговарају о разликама, јер не долазе сви с исте стране, оријентишу се: неке је један објекат с лијеве, неком са десне стране. Ученици треба да описују како изгледа преднио око њих и које све објекте „виде“: куће, зграде, пекару, апотеку, цвјећару, парк, школу, пијацу...

Постављајући им питања о спољашњем простору, наставник/наставница их подстиче да набрајају какви су ти објекти унутра, шта они садрже (у пекари се прави хљеб, у школи су клупе јер тамо учи пуно ђака, у цвјећари је на полицама цвијеће).

Истраживање:

Ученици посматрају материјал за рад, одређују која кутијица је погодна на примјер за цвјећару, која за пекару, пијацу, златару... Уколико нека од кутијица с једне стране на неком мјесту има провидну пластичну фолију наставник/наставница може показати да се у унутрашњости може досликати садржај везан за објекат. Од згужваног папира може направити брдашце или неку другу неравнину на зеленим површинама.

Објаснити ученицима да од трака које служе за изолацију жица за струју могу формирати улице (4.1).

Активност:

На картонској основи ученици постепено обликују замишљени спољни простор: прво осликавају амбалажу по узору на замишљене објекте (4.2 и 4.3), онда их распоређују планирајући и лијепећи улице међу њима (4.4). Наставник/наставница их подстиче да у неким објектима с унутрашње стране досликају нешто што се налази у унутрашњости: у цвјећари саксијцу, у пекари хлеб...

На овај начин ученици јасније стичу представу о односу унутра-споља.

4.3

4.4

Вредновање:

Разговара се о карактеристикама осмишљеног простора: он служи да њиме пролазимо када идемо у шетњу, куповину или неким другим послом, али у њему не можемо да боравимо, да спавамо, на примјер (4.5). Ученици објашњавају како су осликали објекте, како су их распоређивали и формирали један дио спољашњег простора. Они препознају елементе затвореног простора код појединих објеката и на тај начин уочавају разлику између онога што је споља и оног што је унутра.

4.5

5. Чисте и мијешане боје, оријентација на сликарској површини (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препозна примјере чистих боја – опише основне поступке сликања чистим и мијешаним бојама – опише поступке мијешања боја
Појмови:	боја, линија у боји, површина у боји, чисте и мијешане боје, скица, слика
Корелација:	Природа и друштво: моја околина, природне појаве, дуга
Ликовна средства:	темпере, листови из блока, заштита за клупу, крпице, чаше за воду, четкице

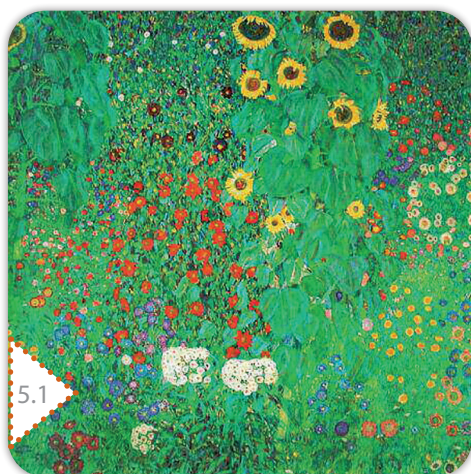
Уводне напомене:

Ова вјежба може да се ради послје вјежби именованја и мијешања боја из Уџбеника, стр. 17 и 19.

Мотивација:

Наставник/наставница упознаје ученике с репродукцијом слике Густава Климта *Врт са сунцокретима* (одабране слике 5.1). Користећи се методом описа слике с акцентом на боју, ученици набрајају боје, одговарају која боја доминира, како се она прави. Затим одређују просторно где се налази која боја: жута, горе па десно, црвена, највише у средини, али и горе десно и доље лијево. На овај начин они вјежбају оријентацију у простору и аналогно на сликарској површини (ликовном простору).

Набрајајући даље боје, наставник/наставница их подстиче да именују боје и одређују која је чиста, а која се добија мијешањем друге двије боје. Он/она треба да демонстрира мијешање тих боја на папиру.

Истраживање:

Постепено ученици уочавају да „недостаје“ плава. Али, да ли је баш тако? Почиње игра Тражимо плаву. Ове боје на слици заиста има мало али, ако пажљиво посматрају, ученици ће је наћи. Због овога репродукција треба да буде доброг квалитета и што већа, пожељно је А-3 формат. При тражењу те боје, ученици ће је, често, замијенити с љубичастом (5.2), па наставник/наставница треба да се надовеже с питањем од којих боја се она прави, и да ли је разлог те сличности можда то што је једна од те двије боје управо плава.

Активност:

Наставник/наставница наговјештава тему *Дуга*. Позива ученике да направе скицу директно сликајући танком четкицом на папир, без, претходно, оловком нацртаног цртежа (5.3). Ученици почињу да сликају, прво умачући у боју лазурно по упутству наставника/наставнице. Они на овај начин, у ствари, праве скицу за будућу слику. Затим попуњавају површине око дуге (5.4).

На крају могу јасније да дефинишу обојене линије дуге. У току рада, ученици треба да се осамостаљују у процесу мијешања боја (5.5).

Вредновање:

Послије постављања изложбе, ученици разговарају о радовима: ђе су користили бојану линију, а ђе површину (5.6).

Затим, које боје су користили на одређеном раду: које од њих су чисте, а које су добијене мијешањем? Која је разлика између њих? Наставник/наставница их подстиче да што јасније вербализују ову разлику. Ученици објашњавају начине остваривања својих радова: шта су прво урадили, шта затим, а чиме су завршили рад. На овај начин они апсолвирају сликарски поступак.

6. Течни цртачки материјали и средства која се користе при раду с њима (четири часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препозна тврде и течне цртачке материјале – опише цртање тврдим и течним цртачким материјалима
Појмови:	материјали и средства за цртање
Корелација:	Црногорски – српски, босански, хрватски језик и књижевност
Ликовна средства:	туш, четкице, трске за цртање, дрвца за цртање, метална пера, по могућности један број гушчијих пера (природно перо), листови из блока, заштита за клупу, крпице

Уводне напомене:

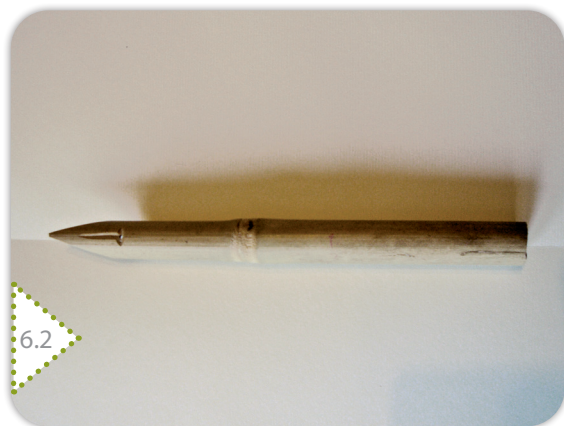
У Уџбенику, кроз вјежбе, нијесу обрађени течни цртачки материјали и средства за рад с њима. Зато ученицима треба подробно објаснити све технике: туш и метално перо, туш и дрвце, туш и трску, туш и четкицу.

Метално перо постоји у двије ширине. Танко метално перо је једноставније за рад с ученицима. Перо дебљине од једног милиметра, такође, се може користити.

Дрвце за цртање може да се купи, оно изгледа као оловка која у унутрашњости нема „мину“. Може да се користи штапић за ражњиће, али и гранчица зашиљена скалпелом или само поломљена (6.1).

Трска је средство које постоји у продаји у специјализованим радњама за сликарски материјал (6.2), али је лако наћи и у природи. Користи се тврди дио, ближи коријену биљке (6.3). Овако нађену трску треба косо зашиљити и извући сунђерасту материју која се налази у средини (6.4 и 6.5).

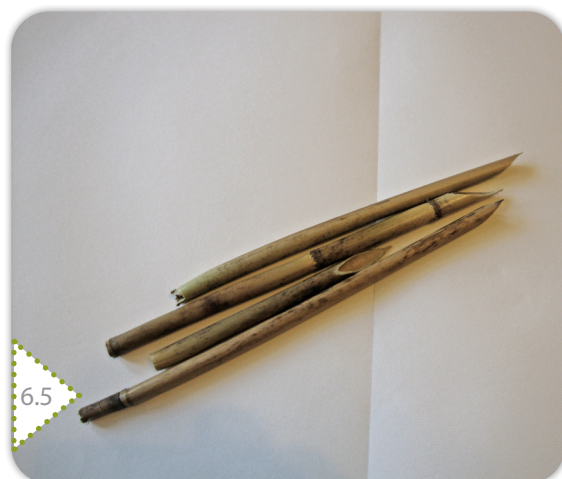
6.2

6.3

6.4

6.5

Постоје посебне четкице за рад с тушем (6.6), али се и све остале могу успјешно користити.

6.6

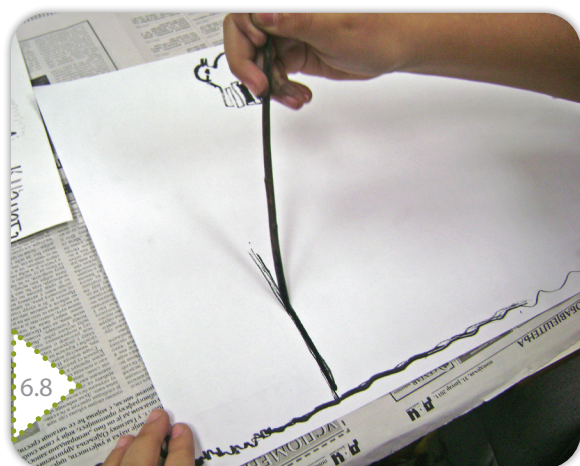
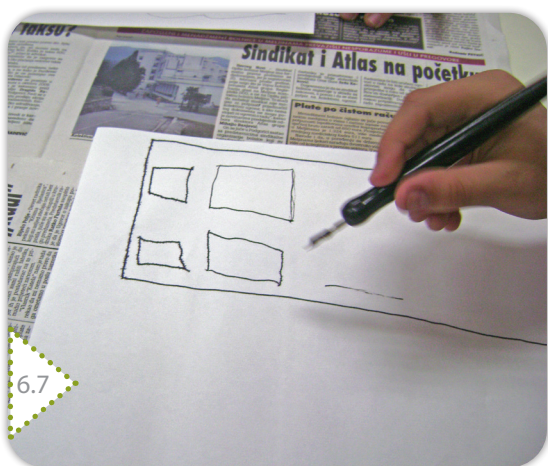
Природно перо (гушчје перо), такође је техника коју би било добро обрадити, али га нема у продаји и није га једноставно наћи. Уколико наставник/наставница има овај проблем, може поменути ову технику објашњавајући да се ради о перу гуске.

Истраживање:

Ученици се дијеле у четири групе које раде различитим техникама.

1) Код туша и металног пера наставник/наставница треба показати линију и њено својство да има исту дебљину у цијелој дужини свог тока. Појаснити ученицима да, када се линија прекине треба умочити поново и мало „слити“ туша додирујући пером лагано бочицу. Ученици треба да пробају на папиру различите линије (6.7).

2) Тушем и дрвцетом је једноставније радити. Линије су другачије, на неким мјестима дебље (6.8). Треба упоредити трагове која остављају различита дрвца (наведена у Уводним напоменама) и позвати ученике да вербализују те разлике, пошто их пробају на папиру.

3) Туш и трска остављају изузетно богат, неуједначен траг. Наставник/наставница детаљно демонстрира специфичности технике и даје практичне савјете при раду с тушем, нпр. да га држе горе десно у односу на папир уколико ученик/ученица црта десном руком, или горе лијево, уколико црта лијевом руком, никако непосредно поред руке, већ изнад (6.9).

4) За цртање тушем могу се користити четкице различите дебљине у односу на то линија ће бити танка или дебела, али увијек неуједначена (6.10).

Мотивација:

Тема је *Покретна прича*. Наставник/наставница чита причу и поставља питања у односу на њу.

Активност:

Послије читања приче и разговора о њој, ученици раде тушем и средством које одаберу на новом папиру. Цртају облаке који путују, покрећу се (6.11 и 6.12).

Наставник/наставница им напомиње да није важно ако некада капне кап туша, да је то уобичајено, јер је туш течан материјал.

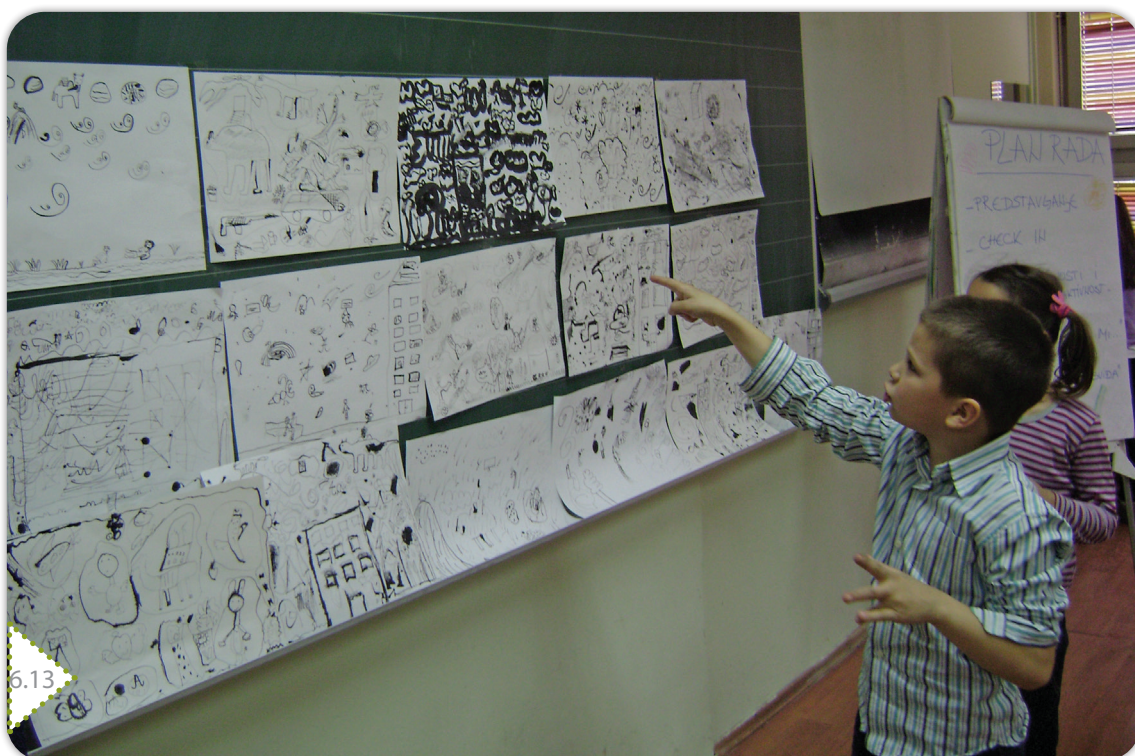

Вредновање:

Када сви ученици заврше цртеже, разговарају о њима. Кроз разговор о облацима помињу материјале и средства којим су радили. Закључују о њиховим особеностима, који материјал даје какву линију: танку, дебелу, уједначену или неуједначену у току свог трајања.

На крају упоређују материјале с којима су тог дана радили са тврдим цртачким материјалима: које су практичне разлике при раду и у изгледу готових цртежа (6.13).

7. Савитљиви вајарски материјали (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – препозна тродимензионалне облике – изради различите тродимензионалне облике – изведе вајарски рад користећи различите вајарске материјале
Појмови:	вајарски материјали
Корелација:	Природа и друштво: живи свијет – плодови
Ликовна средства:	пластелин, двије врсте жице: јача и мање савитљива и сасвим савитљива, на примјер бакарна

Уводне напомене:

Вјежбу која слиједи треба радити послје вјежбе у Уџбенику на страни 39.

Јачу, мање савитљиву жицу обавезно уврнути на крајевима или користити ону која је обложена гумом, па на крајевима гуму извући преко жице.

Као материјал за рад код ове, и код појединих наредних вјежби, користи се материјал који није биоразградив: гума као овојница жице, пластичне кесе, траке за изолацију... Важно је рећи да је он, и сви остали материјали који ни на који начин нијесу опасни за употребу у овом узрасту, употребљив за вјежбе из ликовне културе. Требло би нагласити ученицима да је креативни чин добар примјер на који начин друштво може да се ослободи од већ постојеће амбалаже која загађује природу (пластичне кесе, флаше...).

Истраживање:

Ученицима показати репродукцију скулптуре од жице вајара Хозеа Де Ривере и разговарати о њеном изгледу, питати их од ког је материјала.

Они треба да је опишу, одреде њен правац, начин како се савија, њен ток. Могу да је описују прстом у ваздуху.

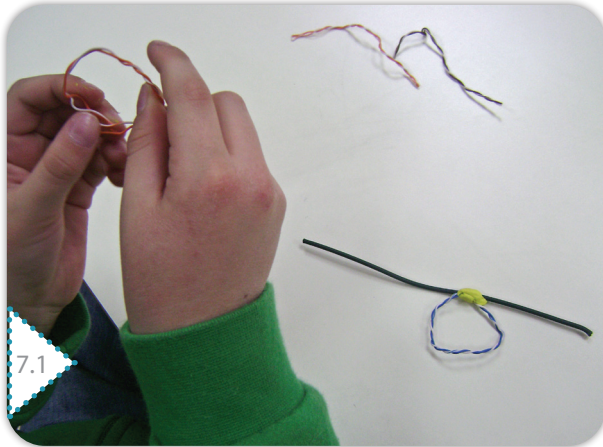
Затим закључити које је важно својство жице: да може да се савија у кругове, таласе, цик-цак, па да се исправи и опет савија...

При томе на једној савитљивој жици показивати ове облике. Онда упутити ученике да сами праве различите облике од жице, да се њоме играју, да је упознају као материјал за рад.

Мотивација:

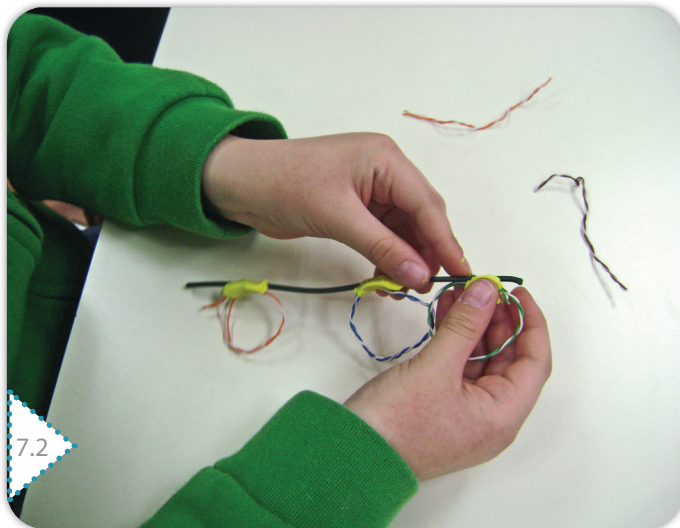
Тема може бити *Грожђе*. Ученици одговарају на сљедећа питања: од чега је састављен један грозд? Каквог су облика зрна грожђа? Које величине, да ли су сва једнака или нека већа, а нека мања...

Грожђе има једноставне кружне елементе који се лако праве. Ако је ученицима лакше, краће жице могу намотавати неколика пута на прст, а онда качити пластелином за дебљу жицу (7.1).

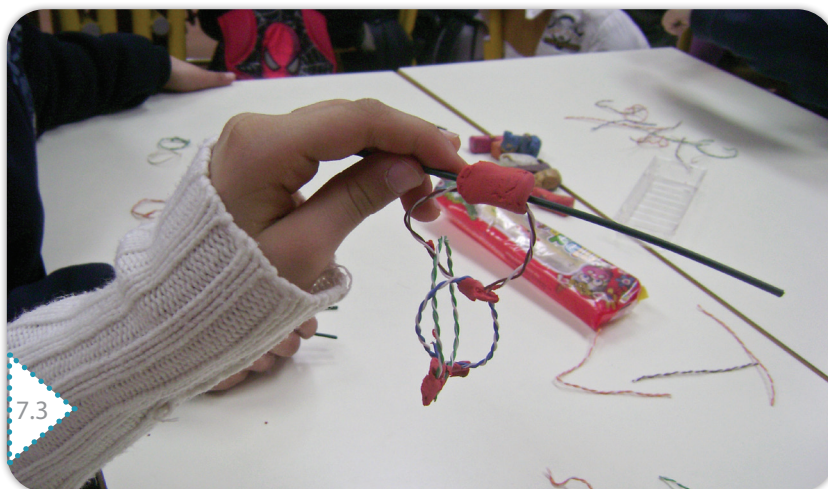

7.1

Наставник/наставница треба да сугерише да сва зрнца грожђа не морају бити иста: има малих, мало већих, још већих, највећих. Има дакле једнаких величина, а има и различитих... ако их повежемо, нанижемо, повежемо, на једну дебелу жицу добићемо грозд (7.2 и 73).

7.2

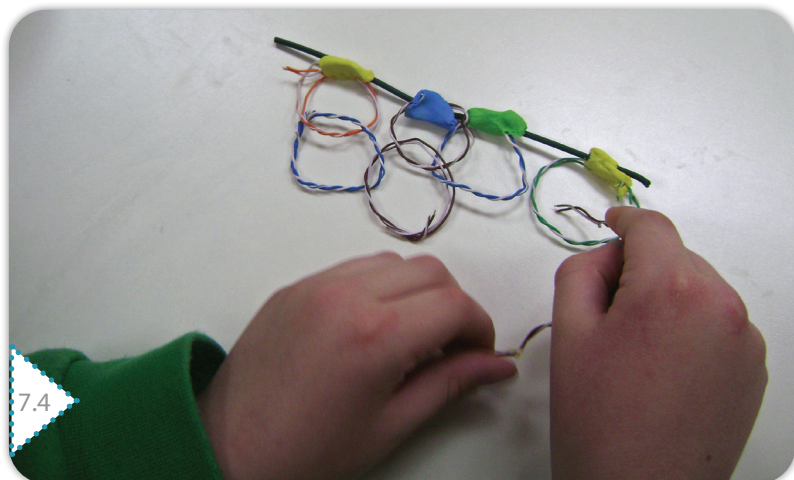

7.3

Активност:

Сваки ученик и ученица треба да има по једну дебљу жицу (око 20 цм дужине) која ће служити као основа на коју ће качити кружиће мање жице. Како рад одмиче качи се један кружић за други, један кружић на два претходна... (7.4 и 7.5) Као веза међу њима може опет послужити пластелин.

Ученици нижу елементе један за другим. Наставник/наставница им може помоћи око спајања „зрнаца“.

7.4

7.5

Вредновање:

На крају активности се прави изложба. Ученици постављају радове на клупама или плутаној табли (7.6).

Разговара се о начину на који су ученици користили жицу, како су је савијали, правили мала и велика зрна, нека су једнака међу собом, нека различита. Разговарају о томе како су их низали и спајајући добили цјелину – гроздове.

8. Простор за боравак (четири часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – опише разлику између спољашњег простора и простора за боравак – осмисли различите просторе за боравак
Појмови:	простор, простор за боравак
Корелација:	Црногорски – српски, босански, хрватски језик и књижевност: позорница за драматизацију дјела за читање у наставцима (Карло Колоди, <i>Пинокио</i>); Музичка култура: пјесма <i>Пинокио</i>
Ликовна средства:	чаршав, неколике кутије различитих величина, темпере, четкице, посуднице за воду, колаж-папир, новински папир, маказице, воштани пастел, суви пастел, најлон или новине као заштита за под

Уводне напомене:

Ову вјезбу треба организовати после урађене вјезбе из Уџбеника на странама 38 и 39.

Мотивација:

Ученици слушају пјесму *Пинокио*. Затим разговарају о њој. Наставник/наставница их подстиче да причају о Пинокију и његовим догодовштинама. Причају о Вили и догађајима када је Пинокио лагао и када није хтео да попије сируп. Затим их позива да замисле као изгледа Вилина соба, да је описују и набрајају предмете који се у њој налазе. После детаљног разговора о унутрашњости, наставник/наставница поставља питање шта се види кроз прозор. Циљ тог питања је уочавање разлике између отвореног и затвореног простора (простора за боравак).

Истраживање:

Наставник/наставница објашњава ученицима да треба направити унутрашњост Вилине собе од следећег материјала: чаршафа, кутија, бојица... Ученици прегледају материјал који имају на располагању и налазе му намјену: на чаршафу се може насликати дио Вилине собе на коме се налази прозор и спољашњи простор иза њега (8.1).

На њему се могу насликати и, нпр. лустер, нека наткасна... Од кутија могу се направити кревет на коме се налази Пинокио, столица, орман, лампа... од варјаче чаробни штапић, од овалне амбалаже шољица за чај, сируп...

Активност:

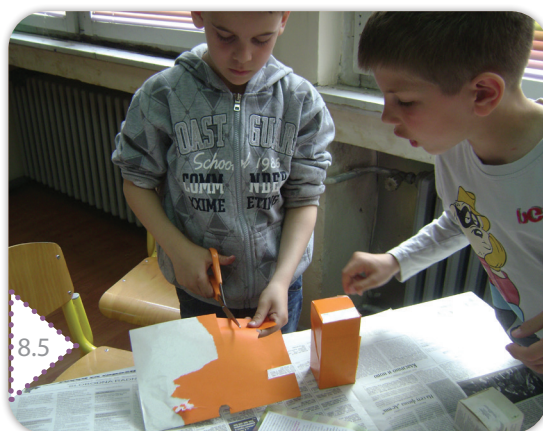
Ученици раде у групама: једна група слика позадину, чаршаф (8.2).

Друга група осликава кутије за намјештај у соби (8.3), трећа обликује ситније предмете: лампу (8.4), шољицу, сируп за Пинокија (8.5).

8.4

8.5

Вредновање:

На почетку разговара се о томе шта је остварено (8.6, 8.7), да ли је намјештена просторија спољашњи простор или простор за боравак.

8.6

8.7

ЕСТЕТСКО УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА

Затим, она постаје употребљива: ученици могу одглумјети одломак у коме је Пинокио код Виле, како лаже и како му расте нос или како неће да попије сируп... (8.8 и 8.9)

9. Монотипича (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – опише поступак штампања шаблонима
Појмови:	штампање, отисак, матрица
Корелација:	Природа и друштво – дјелови дана
Ликовна средства:	црна темпера, глицерин, листови из блока, најлон кесе и картони, дрвени штапићи

Уводне напомене:

Ово је један од начина извођења монотипиче. Добро је радити га послје вјежбе из Уџбеника, са страна 32 и 33, јер је нешто компликованији у односу на њу.

Истраживање

Наставник/наставница објашњава поступак рада, корак по корак демонстрирајући технику. У току демонстрације користи термине штампање, отисак и матрица. Објашњава их.

Да би се добила чвршћа основа – матрица, кеса се може затегнути преко картона (картон се увуче у кесу). Овако направљена матрица треба да буде по величини нешто мања у односу на формат папира на коме се отискује цртеж. Наставник/наставница затим, матрицу премазује црном темпером у којој је додато мало глицерина. Преко ставља папир показујући како се штапићем може извести цртеж. Подижући га наглашава да се боја отиснула с матрице и оставила траг на папиру. Ученици експериментишу с отискивањем и у разговору с наставником/наставницом разјашњавају све дилеме.

Тема је *Звјездано небо*. Она је у складу с потребом да се, у овом узрасту, ученици почну навикавати на контраст црно-бијело, повезујући га с подручјем графике.

Мотивација

Наставник/наставница разговара с ученицима о томе какво је небо када је ведро ноћ. Какве су звијезде, свјетлуцају ли? Када би их спајали, као тачкице на папиру можда би добијали неки облик. Како може изгледати Мјесец: потпуно округло, неправилан, као полукруг, танак као банана? Или, ...као шта?

Активности

Ученици самостално раде (9.1, 9.2, 9.3). Наставник/наставница их обилази и помаже ако је потребно.

Добијене радове треба оставити са стране, пет до десет минута, да би се осушили (9.4, 9.5).

Вредновање

Ученици постављају радове на клупама. Коментаришу их, објашњавају шта је отисак и којим поступком су га добили. У разговору их наставник/наставница подстиче на коришћење термина: матрица, отисак, штампа. Провјерава да ли су их усвојили.

Вреднује се досљедно и релативно чисто (колико је у овом узрасту могуће) урађен рад.

▶ 10. Једнакомјерно низање облика (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – наброји различите вајарске материјале
Појмови:	меки вајарски материјал
Корелација:	Математика – геометријска тијела; Природа и друштво – календар
Ликовна средства:	заштита за клупу, глина, дрвени штапићи (могу бити за ражњиће)

Уводне напомене:

Ову вјежбу треба везати за наредну, из ликовног подручја сликања. Ученици треба да извајају јаја. Наредне неђеље, када се осуше, треба да их осликају.

Истраживање

Наставник/наставница разговара с ученицима о меким вајарским материјалима, о тијесту, пластелину, глини. Траже се њихова заједничка својства. С њима можемо правити облике, па их онда мијењати. Ови материјали су меки, лаки за употребу... (10.1).

Ученици се играју с материјалом, истражујући шта се све може од њега направити (10.2, 10.3).

Мотивација:

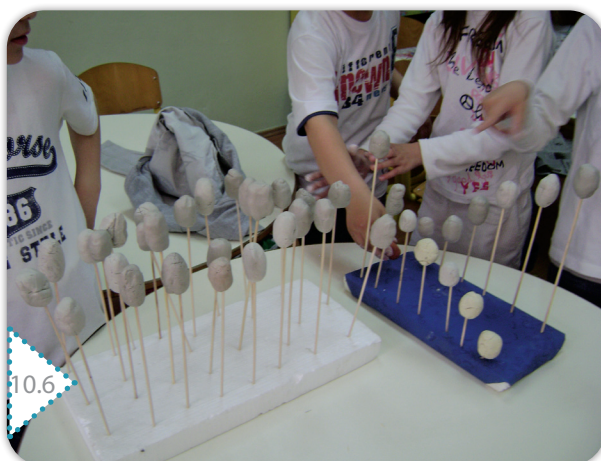
Наставник/наставница започиње разговор о облику јаја. Да ли су сва јаја једнаког облика? Притом јасно одређује да ли постоје веће разлике: квадар, коцка, лопта... Од ког тијела, ако га мало издужимо, добијамо јаје? Затим, наговјештава тему – *јаја* и објашњава да прво треба да их обликују, а следеће нећеље бојају.

Ученицима објаснити да могу израдити колико желе јаја, да треба да их обликују на штапићима које онда нижу на основи од стиропора, једна поред других у уједначеном низу: трудећи се да раздаљина између њих буде, „од прилике“ једнака.

Треба нагласити да јаја треба обликовати на страни штапића која није оштра, а оштру страну забадати у стиропор.

Активност

Формирајући облик јајета на дрвеним штапићима (10.4), ученици остварују композиције ређајући их на основи од стиропора (10.5, 10.6).

Вредновање

Послије постављених група извајаних форми јаја на штапићима, ученици и наставник/наставница сагледавају урађено.

Разговарају о начинима обликовања меког вајарског материјала, глини, о томе на који начин су формирали јаја.

Вреднује се равномјерност – једнакомјерност у низању јаја и релативна досљедност у формирању облика (10.7).

11. Сликарски материјали и средства

(два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – креира рад употребљавајући чисте и мијешане боје
Појмови:	боја, линија у боји, површина у боји
Корелација:	Природа и друштво: домаће животиње; Музичка култура: <i>Иде мали њаџак</i> (аудио ЦД1 за наставнике, бр. 12)
Ликовна средства:	заштита за клупу, темпере, четкице, чашице с водом, палете, разнобојни папирићи, љепило, маказе

Уводне напомене

Вјежба је везана за претходну. Ученици треба да осликају претходно обликована и осушена јаја од глине.

Мотивација

Као увод за ову тему може се тражити од ученика да имитирају оглашавање кокошке. Разговарати о домаћим животињама које носе јаја (кокошка, патка, ћурка, гуска). Тражити од ученика да именују мужјаке из редова наведених животиња, и да отпјевају пјесму *Иде мали патак* уз инструменталну пратњу са ЦД-а.

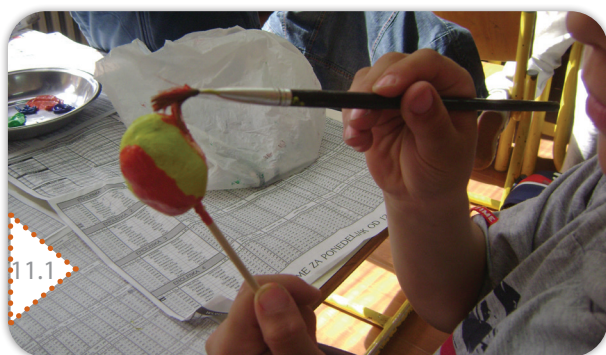
Наставник/наставница упућује ученике на употребу сликарске четкице, тако да се њоме може повлачити линија у боји или осликавати површина у боји. Може се употребљавати разноврстан папир у боји, у тракама – линијски, или у површинама. Може се лијепити у мањим или већим дјеловима на јаја. Папир се може цјепкати или резати маказама.

Истраживање

Ученици бирају материјал за рад и планирају како ће њиме осликати јаја.

Активност

Користећи различити сликарски материјал, ученици осликавају јаја (11.1, 11.2). При том не користе претходно нацртан цртеж (11.3).

Вредновање

Посматрајући довршена јаја, ученици разговарају о њима. Објашњавају на који начин су дошли до остварења своје замисли ликовним средствима: када су употребљавали темперу и четкицом наносили боју као линију, када као површину, када су лијепили обојени папир у тракама као линијама, а када су га обликовали као површине (11.4, 11.5).

Вреднује се спретност која је довела до ликовно занимљивог рјешења.

12. Линије нацртане слободном руком и помоћним средствима (два часа)

Исходи:	Током учења ученик/ученица ће моћи да: – разликује линије нацртане слободном руком или помоћним средствима
Појмови:	линија
Корелација:	Математика – геометријске фигуре
Ликовна средства:	оловке у боји, папири у облику квадрата, лењери, селотејп, канап, маказице

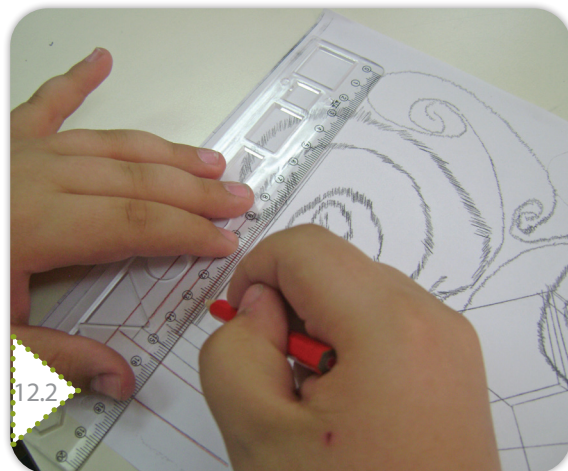
Уводне напомене

Добар основ за ову вјежбу налази се у Уџбенику на странама 8 и 9. Њу је најбоље подијелити на два часа: на првом часу ученици треба да израђују рам за слику, а на другом да га декоришу.

Истраживање

Наставник/наставница треба да подијели радне листове на којима је цртеж који обједињује линије повучене слободном руком и линије повучене помоћним средствима (цртеж за сценарио бр. 12).

Ученици имају задатак да линије повучене слободном руком потцртају плавом оловком у боји, а линије повучене уз помоћ средстава за рад црвеном (12.1, 12.2).

Мотивација

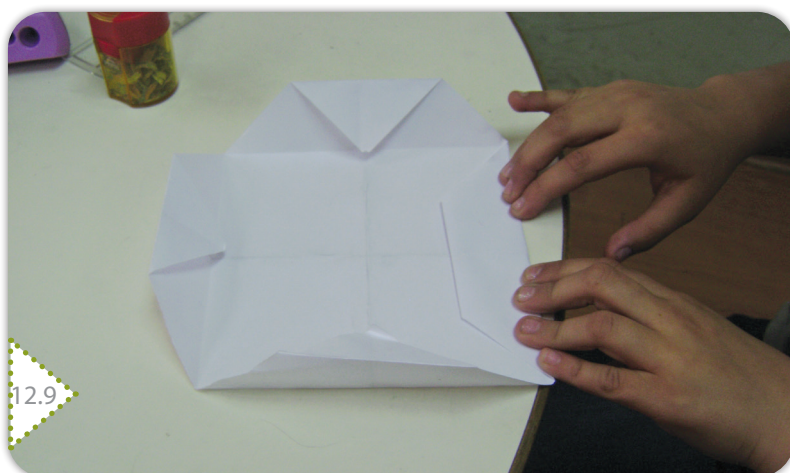
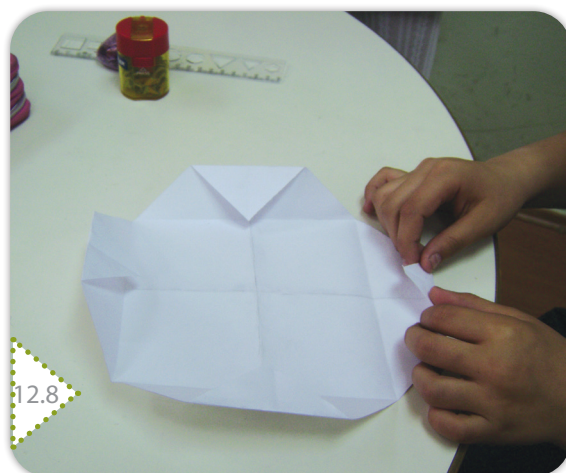
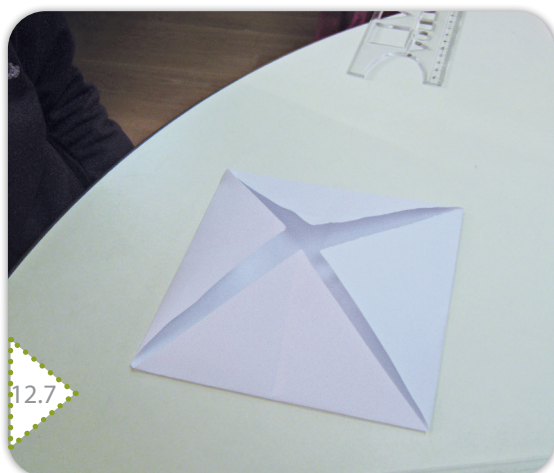
Наставник/наставница објашњава да се ова вјежба састоји из два дијела. У првом ће правити рам за фотографију, а у другом ће тај рам уљепшати различитим линијама – оним повученим слободном руком и оним повученим уз помоћ лењира.

Активност

I ЧАС: Наставник/наставница даје детаљне инструкције: може питати ученике како од папира у облику квадрата могу направити два троугла. Када ријеше овај проблем онда их може упутити да опет направе два троугла савијајући папир са супротне стране. На овај начин даје наредна упутства за прављење рама за фотографију и демонстрира их на свом папиру. Увијек треба сачекати да сваки ученик/ученица заврши један дио, па тек онда прећи на сљедећи корак.

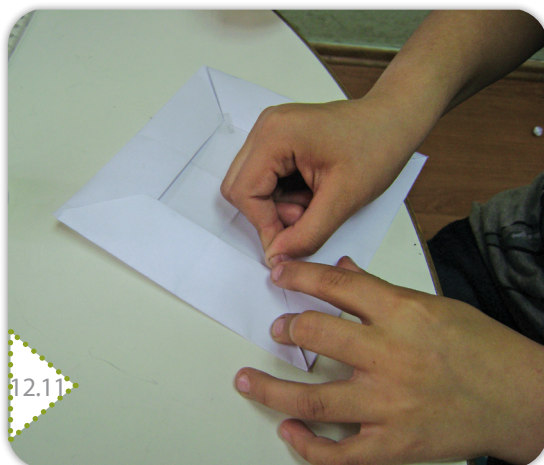
Ученици поступно, савијајући папир, формирају рам за фотографију (12.3, 12.4, 12.5, 12.6, 12.7, 12.8, 12.9, 12.10).

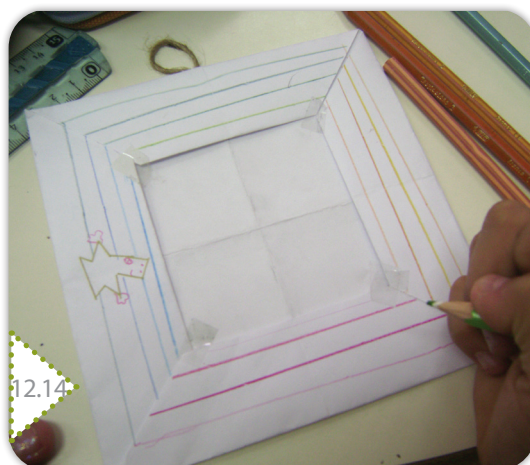
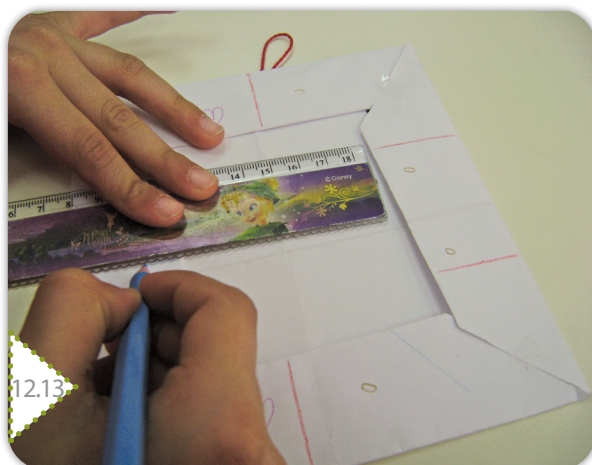

Уз демонстрацију, наставник/наставница именује геометријске фигуре које се појављују: квадрат и троугао. На тај начин подстиче и ученике да их тачно називају.

На крају треба селотејпом причврстити рам на угловима (12.11).
Затим треба залијепити, с полеђине, канап за качење за зид (савити га у облику квачице, 12.12).

II ЧАС: У другој фази рада ученици декоришу рам комбинујући при томе двије врсте линије, оне повучене слободном руком и оне повучене уз геометријска помагала (12.13, 12.14).

Вредновање:

Ученици каче рамове на таблу (12.15). Посматрајући их, разговарају о начинима декорације, о линијама које су користили. При томе препознају које су линије повучене слободном руком, а које уз помоћ средстава за цртање. Коментарише се цјелокупан утисак који један рад оставља, као и спретност и упорност при његовој реализацији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Б. Карлаварис, *Методика наставе ликовној васпитања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1974.
2. Б. Карлаварис, М. Крагуљац, *Развијање креативности путем ликовној васпитања у основној школи*, Просвета, Београд, 1981.
3. Д. Беламарић, *Дијете и облик*, Школска књига, Загреб, 1986.
4. М. Дух, Т. Врлич, *Ликовна култура за први циклус деветогодишње основне школе*, Завод за уџбенике и наставна, Подгорица, 2004.
5. Н. Гргурић, М. Јакубин, *Визуелни одјој и образовање*, Educa, Загреб, 1995.
6. Ж. Ђуричковић, Б. Радовић, *Ликовна култура за други разред деветогодишње основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Подгорица, 2007.
7. М. Буинац, Е. Башић, Д. Беламарић, Д. Нола, М. Бек Двожак, Б. Сорокин, Р. Супек, В. Рашковић Зец, З. Ладика, *Дијете и креативности*, Глобус, Загреб, 1987.
8. С. Форесман, *Art California edition, Making a Monoprint*, 2005.
9. Р. Квашчев, *Психологија стваралаштва*, Београдски издавачко графички завод, 1976.
10. Р. Montana Turner, *Portfolios-state of the art program*, Barrett Kandall Publishing, Ltd., Austin, Texas, 1998.
11. М. Којић, *Карактер и карактеристике гјечјеј ликовној израза и ликовне технике*, ЈПУ „Љубица Ковачевић“, Подгорица, 2001.
12. Ф. Ват, *Уознајте умјетности цртања*, Book&Marso, 2002.